

**Universitat de les
Illes Balears**

Facultat de Turisme

Memòria del Treball de Fi de Grau

**TURISME A L'INTERIOR DE MALLORCA: UN ALTRE
MODEL? MUNICIPI DE SELVA, PORTAL DE LA SERRA
DE TRAMUNTANA. ESTUDI DE CAS**

Joana Maria Coll Sampol

Grau de Turisme

Any acadèmic 2016-17

DNI de l'alumne: 43029722B

Treball tutelat per Carlota Vicens Pujol
Departament de Filologia espanyola, moderna i clàssica

	Autor		Tutor	
S'autoritza la Universitat a incloure aquest treball en el Repositori Institucional per a la seva consulta en accés obert i difusió en línia, amb finalitats exclusivament acadèmiques i d'investigació	SI	NO	SI	NO
	X		X	

Paraules clau del treball:
Turisme. Turisme rural, Economia, Tradició, Sostenibilitat.

Turisme a l'interior de l'illa de Mallorca: Un nou model? Municipi de Selva,
portal de la Serra de Tramuntana.

INDEX

RESUM

INTRODUCCIÓ

1. HISTORIA DEL TURISME A LES BALEARS	
1.1. Dels primers turistes al neixament del turisme de masses.....	4
Repercussions a l'economia de les Illes.....	9
2. EL MODEL TURÍSTIC A MALLORCA	
2.1. Distribució del model turístic per zones	10
2.2. Del camp a les platges	11
3. EL MUNICIPI DE SELVA	
3.1. Breu història del municipi.....	12
3.2. Participació externa del fenomen	18
3.3. L'Agrupació Aires de Muntanya, únic element de participació directe amb el turisme.....	20
3.4. Recuperació de les cases de possessió en agroturismes, una nova possibilitat de negoci	24
3.5. Cicloturisme i esports de muntanya.....	26
4. Conclusio.....	28
5. Bibliografia	29

RESUM

L'objectiu d'aquest treball de fi de grau, es situar el municipi de Selva dins els context de les noves tendències en el sector turístic.

En els dos primers punts del treball, he fet una recopilació de les notes més rellevants dels inicis del turisme a les Illes Balears i més concretament a Mallorca, esbrinant com i per què es va masificar a les zones costaneres i de les repercussions econòmiques que ha tengut l'aparició del turisme nomenat "de masses" a la nostra societat.

La segona part del treball, esta centrat en la presentació del municipi de Selva, els seus orígens, una pinzellada del seu patrimoni cultural i alguna de les seves peculiaritats, com és el fet de tenir cinc nuclis de població.

Amb la informació recopilada als arxius i conversant amb les persones majors del municipi i amb els integrants de l'Agrupació Aires de Muntanya, que com desenvoluparem al tercer punt del treball, ha estat l'únic element relacionat directament amb el turisme, i els que estan al front dels establiments dedicats al turisme del municipi, hen intentat donar explicació a per què la nostra zona va quedar al marge del fenomen i l'explicació és que aquí hi havia industria productiva i estable d'elaboració de productes manufacturats fins fa quinze anys.

Per acabar, analitzam el canvi de model econòmic que s'ha produït els darrers vint anys, amb la recuperació de les cases de possessió com a punt de partida per donar acollida al nous models de turisme sorgits a partir de l'aparició del concepte de sostenibilitat que dona pas a un nou turisme, més respectuós amb l'entorn i que es basa amb els tres pilars de la sostenibilitat.

ABSTRACT

The aim of this end-of-degree project is to situate the people of Selva in the context of new trends in the tourism sector.

In the first two points of the work I have carried out a compilation of the notes that have seemed to me most relevant to the beginnings of tourism in the Balearic Islands and more specifically in Mallorca. How and why coastal areas were massified and the economic repercussions of the emergence of so-called mass tourism in our society.

The second part of the work is centered on the presentation of the village of Selva, its origins, a brushstroke of its cultural heritage and some of its peculiarities, as it is the fact of being formed by five population centers.

With the information gathered searching the archives and talking to the elders of the town, the members of the folk group *Aires de Muntanya*, which as we will develop in the third point, has been the only element directly related to tourism, and with those who are in front of The establishments dedicated to the tourism of the municipality, we tried to explain why our area was outside the phenomenon and the explanation is that here was a productive and stable industry of manufactured products, up to fifteen years ago.

Finally, we analyze the economic model change that has occurred in the last twenty years, with the recovery of the houses of possession as a starting point to cover the new models of tourism arising from the concept of sustainability, which gives way To a new tourism, more respectful of the environment and based on the three pillars of sustainability.

INTRODUCCIÓ

De la curiositat de l'home per descobrir nous indrets se n'han trobat proves en tots els estudis arqueològics de totes les civilitzacions conegudes. Si bé és cert que segurament a l'antiguitat es feia més per necessitat que per oci.

El concepte de turisme, és bastant recent, i un plaer que molts pocs es podien permetre, fins que Thomas Cook l'any 1851 va organitzar un viatge per 165.000 persones a l'Exposició Universal de Londres. Aquest es considera el primer viatge turístic organitzat: amb ell va començar el turisme de masses que des d'aleshores no ha fet més que créixer.

El meu pas per la Facultat de Turisme m'ha proporcionat una visió i coneixements del sector que he volgut plasmar en aquest estudi amb l'objectiu d'explicar per què el municipi de Selva i gairebé tot el centre de l'illa, va quedar al marge de la implantació del model de turisme de masses i com aquest model ha anat evolucionant amb visitants que cada vegada més cerquen fugir de la massificació i cerquen indrets més autèntics.

La recuperació de les cases de possessió i casals d'interior, juntament amb el fet d'haver sabut combinar el progrés amb la conservació de les tradicions, explica l'aparició d'un nou model, que no pretén ser alternatiu al sol i platja, però que està contribuint a la recuperació de zones degradades per les crisis econòmiques, contribueix al benestar de la població i és econòmicament viable. Per tant compleix amb els tres pilars de la sostenibilitat: Econòmic, Social i Ecològic.

Per introduir el tema que vull estudiar en aquest treball, sembla necessari una petita introducció de com neix el fenomen del turisme a Mallorca, per la qual cosa empraré com a font principal, el treball de Bartomeu Barceló i Pons publicat el 2002, *Història del Turisme a Mallorca*¹. L'autor, de forma molt detallada i aportant moltes dades, fa un repàs a tots els personatges rellevants que han passat per les nostres illes, deixant la seva empremta en forma de llibres i guies que han contribuït a la difusió de la imatge idíl·lica del nostre entorn i de qualche manera l'han convertit en un dels destins turístics preferits del món i per altre part de com aquest fenomen va suposar un canvi radical en l'estructura econòmica de les illes.

1. HISTÒRIA DEL TURISME A LES BALEARS

1.1 DELS PRIMERS TURISTES AL NEIXAMENT DEL TURISME DE MASSES

El turisme comença essent un privilegi de persones ocioses i riques. Ara constitueix un dels fenòmens socioeconòmics més importants de la nostra civilització, que ha transformat les estructures econòmiques i socials de vastes regions del nostre món: Mallorca n'és una².

No és cap revelació que les nostres illes han despert l'interès de multitud de personatges rellevants de la història, la cultura, la política i la ciència. En destacarem tres per la seva transcendència i repercussió mediàtica en el seu temps i que se mantén avui en dia.

¹ Barceló i Pons, Bartomeu (2000): *Historia del turisme a Mallorca*, Treballs de la Societat Catalana de Geografia.

² Idem, nº 50, vol XV, p. 31

El llibre de José Vargas Ponce, titulat *Descripciones de las islas Pithiusas y Baleares*, publicat a Madrid el 1787, constitueix la primera descripció moderna en les nostres illes. L'autor pertanyia a l'armada i arriba a Eivissa el 1784, acompanyant Vicent Tofiño, per aixecar les cartes nàutiques de les costes espanyoles. Una estada forçosa al port d'Eivissa, a causa del mal temps, va permetre Vargas Ponce ampliar la memòria corresponent a la carta nàutica i, remesa aquesta a Madrid, se li va ordenar que fes quelcom amb la resta de les Balears. La vasta cultura de l'autor, la seva inquietud i els contactes que va tenir amb “La Sociedad Económica Mallorquina de Amigos del País”, entitat que es va crear a instancies del Rey Carlos III, en resposta a la negativa de la restauració de La Cofradía de Sant Jordi, que havia estat dissolta l'any 1743 i agrupava la noblesa mallorquina la qual ostentava el poder econòmic i militar de l'illa. La monarquia volia implantar reformes seguint l'esperit il·lustrat de l'enciclopedisme arreu del país i no interessava que els nobles de Mallorca formessin un cos cohesionat. Als “estatutos interinos” de la Sociedad es pot llegir:

La económica de Amigos del País es un cuerpo patriótico que tiene por objeto promover la opulencia y felicidad del público en sus ramos de agricultura, industria y comercio. El Instinto que la caracteriza es hacer bien a todos con sus luzes, conferencias, auxilios, y no criticar, ni ofender a nadie.

A diferència de l'antiga Confraria de Sant Jordi, a la RSEMAP hi podien ingressar persones de tots els grups socials, la mateixa noblesa a qui el Rei havia instat a col·laborar decididament, i que varen aportar futurs, il·lustrats i intel·lectuals destacats, també la noblesa rural, membres de l'administració pública, professionals liberals, comerciants i membres del clero tan destacats com el Cardenal Antoni Despuig³, nascut a Palma el 30 de març de 1745, fill dels comptes de Montenegro. Els primers sis mesos ja contava amb 163 membres. No tots els projectes impulsats per la RSEMAP⁴ varen arribar a bon port, però es pot afirmar que el paper d'aquesta societat va suposar l'inici de la modernització de l'illa⁵.

El llibre que més va divulgar el coneixement de Mallorca dins l'Europa omànica va ser el de George Sand, *Un hivern a Mallorca*, però el seu èxit es deu més a la personalitat i prestigi literari de l'autora que al seu contingut. Va ser al mes de novembre de 1838 quan George Sand -pseudònim d'Amandine Aurore Lucie Dudevant, de fadrina Dupin- arriba a Mallorca amb la companyia del músic Frederic Chopin. La seva estada es perllongà durant més de tres mesos i va estar plena d'incidents. L'autora no es proposava escriure sobre el seu viatge, però esperonada per l'aparició de l'edició de Laurens, va redactar el seu llibre,

³ Galceran-Uyà, Pere. *Despuig y Dameto, Antonio (1745-1813)*. <http://www.mcnbiografias.com>

⁴ La creació d'una Biblioteca Pública o la reparació de camins (1782); cercar mines de carbó (1785); enllumenat dels carrers de Palma, així com regular la neteja dels carrers i places (1788); la implantació d'una fàbrica de ceràmica fina (1798); introducció del cultiu del maïs (1801); la creació de un Jardí Botànic (1805); aprovar un pla d'ensenyança a Mallorca i establir una facultat de Medicina (1807); fer els plànols del Castell i falda de Bellver per poder edificar en aquesta zona, que va suposar el naixement de El Terreno, prendre mesures per evitar que es poguessin treure obres pictòriques de valor de Mallorca (1835); impulsar la creació del ferrocarril a l'illa; la creació de una Caixa d'estalvis (1881); fomentar la concurrència a la “Exposición de Turismo” de Londres (1913)...

⁵ Bartomeu Bestard. Cronista Oficial de Palma. 23 d'octubre de 2011. Crònica de Antaño. *La Sociedad Mallorquina de Amigos del País*. Diario de Mallorca.

en el qual utilitza, i així ho reconeix, informacions de Grasset de Saint Saveur, del mateix Laurens i les notes que li passa Joseph Tastu, que havia visitat l'illa el 1837-1838, a la recerca de materials filològics. Per tant, el més interessant son les seves vivències -peripècies- personals, raó per la qual el llibre diu més de com era i pensava l'autora que de Mallorca. Resulta curiós que després d'haver-se publicat arreu d'Europa i en multitud d'edicions, a Espanya no se va publicar fins l'any 1951.

La implantació d'un servei regular de comunicacions marítimes entre Palma i Barcelona el 1837, facilita l'arribada a Mallorca d'un conjunt de personatges que per raons polítiques, científiques o duts per l'esperit del romanticisme, visitaren l'illa i donaren compte del seu viatge en diferents tipus de publicacions.⁶

Potser el més conegut tant per l'empremta com per l'obra que ens va deixar és sens dubte Ludwig Salvator Habsburg-Lorena, Arxiduc d'Àustria, nascut a Florència, el 4 d'agost de 1847, quart fill de Leopold II i de Maria Antonieta de Borbó-Dues Sicílies. És un personatge polifacètic la personalitat del qual respon a una figura del moment cultural que es vivia a Europa entre la segona meitat de segle XIX i principis del segle XX. Il·lustrat i gran viatger destacà pels seus estudis, centrats especialment en la conca mediterrània, com a naturalista i etnòleg, i també com a viatger, ja que a més de la mediterrània, viatjà per tot el món.

La seva estada a les Illes Balears va respondre a dues motivacions: d'una banda, l'entusiasme que sentí Lluís Salvador davant la bellesa del paisatge valldemossí i, de l'altra, que el nostre protagonista tenia la quimera de recuperar el territori que havia format part del Miramar lul·lià a més de l'interès per estudiar els territoris del Mediterrani⁷. El seu pas per Mallorca no solament va fer que s'involucrés en iniciatives culturals que es produïen a l'illa, ja que mantenia contacte amb els intel·lectuals illencs, sinó que també afavorí la cultura cursant invitacions a personatges de la reialesa i la noblesa europea, artistes, intel·lectuals i literats de fora, per a que el visitessin a la seva possessió de Miramar (Valldemossa). Així visitaren l'illa personatges com Santiago Russiñol, Jacint Verdaguer o Miguel de Unamuno.

A l'illa l'Arxiduc desenvolupà una tasca d'investigació intensa que el portà a publicar els set volums de "Die Balearen in Wort und Bild geschildert" (1869-1891), que és el primer estudi global de tot l'arxipèlag i en el qual ocupa un lloc central Mallorca.⁸ Dita publicació serví per a donar a conèixer la riquesa paisatgística i cultural de Mallorca al món⁹. Aquesta obra substitueix, com a referència i des de la seva edició, la de Vargas Ponce.

De les 75 publicacions que fan referència als llocs que va conèixer en els seus viatges arreu del Mediterrani i també més enllà, com el que dedica a la seva

⁶ Barceló i Pons, Bartomeu (2000) *Historia del turisme a Mallorca*, Treballs de la Societat Catalana de Geografia - Núm. 50 - Vol. XV; pàg 33

⁷ El 1872 l'Arxiduc adquireix la possessió de la Trinitat; segueixen Son Moragues, Son Marroig, Son Galceran, l'Estaca i Sa Pradissa. Aquestes terres es reparteixen entre els termes municipals de Valldemossa i Deià.

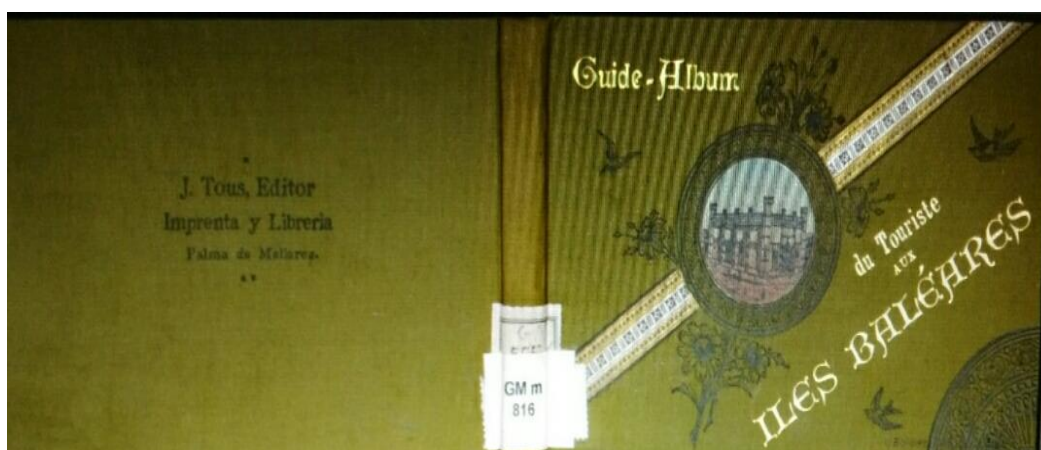
⁸ *Història de l'Arxiduc*. Any Arxiduc Lluís Salvador. Consell de Mallorca.net

⁹ D'aquesta obra se'n publicaren també edicions parcials, com la reduïda de 1892 o la versió castellana del volum dedicat a les Pitiüses (1886-1890). Destaquem que el 1877, l'Ajuntament de Palma el va nomenar fill adoptiu de la ciutat i el 1909, la societat Foment de Turisme l'anomenà president honorari en reconeixement a la promoció que va fer de l'illa.

volta al món o a los Ángeles, en dedica 21 a les Balears. Això dona idea de les seves preferències sobre les nostres illes i especialment Mallorca, on establí la seva residència, en períodes més o manco llargs, interromputs només pels viatges o per assumir alguna responsabilitat política de forma momentània¹⁰.

En començar la darrera dècada del segle XIX, la imatge de Mallorca com a centre d'atracció de turistes s'havia consolidat. El 1905, es creà la «Sociedad del Fomento del Turismo de Mallorca», que tenia per finalitat tant la promoció de la coneixença dels atractius turístics de Mallorca com facilitar i organitzar la visita a l'illa. El 1903 s'havia inaugurat a Palma el primer establiment de luxe, el Gran Hotel, obra de Domenech i Montaner, peça clau del modernisme a Mallorca.

Les primeres activitats del Foment s'encaminaren a la publicitat de Mallorca. En el mateix any de la seva fundació projectaren l'edició d'una guia de 16 pàgines, que va redactar Joan B. Ensenyat, amb portada en colors dibuixada per Faust Morell, que va ser impresa a Berna (Suïssa) per l'editor Bentili.¹¹

Imatge 1 Guide illustré des Îles Baléares.

Se'n feren 20.000 exemplars en castellà i francès i més tard, el 1909, va ser traduïda a l'anglès. Seguirien un bon nombre de fullets que avui són peces de bibliòfil.

Un altre dels sistemes de promoció de l'illa emprats va ser el cinema. El 1909 Josep Tous, l'empresari del Teatre Líric va finançar uns documentals, actualment desapareguts, sobre Mallorca. Sabem que apareixien paisatges, escenes rurals i tradicions típiques de Mallorca, que varen ser aplaudits per la «Sociedad para el Fomento del Turismo de Mallorca», organització creada en 1905 per la promoció dels paisatges y el turisme a l'illa (Vives, 2005)¹².

¹⁰ Cal destacar també que l'Arxiduc té unes obres menors, però prou sorprenents per al turisme de Mallorca: *Lo que se ve de Miramar*, escrit en català i amb una versió alemanya (1911), i *Lo que algunos quisieran saber* (1909), dedicat al Foment del Turisme que molt probablement hagin contribuït més a la difusió del coneixement de Mallorca que les seves obres geogràfiques. Veure Barceló i Pons, Bartomeu *Op Cit.* p. 35

¹¹ Enseñat, Juan Bautista (1854-1922). 1900. *Guide illustré des Îles Baléares*. Palma de Mallorca J. Tous, Éditeur

¹² Vives, A. (2005): *Història del Foment del Turisme de Mallorca (1905-2005)*. Palma, Foment del Turisme de Mallorca.

Però també els pioners del cinema català Ricardo Baños y Fructuós Gelabert varen dirigir, respectivament, els documentals “Mallorca” (1906) i “Isla Dorada” (1908)¹³.

Cristòfol-Miquel Sbert (2006) a *El cine en las Islas Baleares* destaca els documentals “*Escenas de la vida de Palma*” i “*Palma de Mallorca*”, filmades el 1912 per l'operador de la companyia francesa Pathé a les Balears. Sbert també cita un empresari que va comprar una càmera de Pathé amb la que va filmar imatges com “Bendición del tren de Sóller” el 1913, un any després de la inauguració d'aquesta línia fèrrea (Sbert, 2001). El 1912 se va filmar la pel·lícula “*Sur la région de l'île de Majorque*”, conservada als arxius Gaumont de París¹⁴. Una altra mirada nova que s'integra en la imatge turística de Mallorca és la dels artistes-pintors que sojornaren a l'illa, on produïren bona part de la seva obra, i que amb el seu prestigi i obres ajudaren a descobrir els seus paisatges. De tots ells, sobradament coneguts, destaquem Hermenegild Anglada Camarassa, que crea l'escola de Pollença¹⁵.

Un dels primers objectius del Foment va ser la millora de les comunicacions interiors, principalment els accessos a llocs d'interès com les coves d'Artà, les del Drac, Castell d'Alaró, Sineu, Port d'Alcúdia o al Torrent de Pareis.

Ja a partir de 1930 la Cambra de Comerç de Palma, en les seves Memòries Comercials anuals publica estadístiques tant de viatgers com de la capacitat hotelera, assenyalant que el turisme «*es la industria, quizás la más próspera y de más rendimiento*». Però també al mateix any, l'enginyer Antoni Parietti Coll va publicar a la revista *La Nostra Terra* un article molt significatiu que titula “Turisme. El problema més gran i més urgent per Mallorca”. És a dir, que la visió del fenomen turístic com a problema, apareix gairebé des dels inicis, no obstant, el nombre de turistes allotjats en hotels passa de 20.168 el 1930 a 40.045 el 1935. Així mateix varen tenir importància els que visitaren l'illa en creuers marítims, que entre aquests dos anys passaren de 15.991 a 50.363 passatgers. Per una societat eminentment agrícola i ramadera i molt sotmesa a una estructura gairebé feudal, la incursió de visitants de mentalitats més oberta es veia com una amenaça.

La Guerra Civil espanyola i la II Guerra Mundial, suposen un parèntesi a l'arribada de turistes. Alguns hotels hagueren de tancar, entre ells el Gran Hotel. Però el Foment del Turisme realitzà un esforç propagandístic per atreure el turisme nacional i així poder mantenir la infraestructura turística. Llançant la campanya “*Luna de miel en Mallorca*” va fer venir nombroses parelles acabades de casar, sobretot de Catalunya. El 1945 arribaren a Mallorca 53.134 turistes, entre els quals hi havia sols 691 que eren estrangers. Dels arribats, 6.000 eren parelles. És important assenyalar la progressiva importància que assoleixen els transports aeris, que si el 1943 sols mugueren l'1,7% dels passatgers arribats a Mallorca, el 1950 ja significaren el 30,3%. Així es va aconseguir mantenir una infraestructura hotelera, uns serveis turístics i una ma d'obra especialitzada que més tard jugaran un paper molt important en el moment del boom turístic que

¹³ Veure Aguiló, C. y Pérez de Mendional, J. A. (1995): *Cent anys de cinema a les illes*. Palma, Sa Nostra. Obra Social i Cultural.

¹⁴ Sbert, C.M. (2001): *El cinema a les Balears des de 1896*. Palma, Documenta Balear

¹⁵ Per aquestes i les dades que segueixen veure Barceló i Pons, Bartomeu (2000) *Op. Cit*, pàg 39-45

seguirà anys després. A partir de 1950, el procés de recuperació econòmica de l'Europa de la postguerra facilità la recuperació de la demanda turística que es consolidà amb el Pla d'Estabilització de 1959 que va millorar les condicions de visat i afavorí el canvi de divises.

Si el 1950 arribaren 98.000 turistes, dels quals el 22,18% eren estrangers, el 1959 eren 321.000 els arribats, dels quals el 79,760 eren estrangers. El 1950 hi havia a les Balears, i pràcticament tots estaven a Mallorca, 174 establiments hotelers, amb 4.054 llits, que el 1961 arribaren a ser 710 hotels, amb 27.772 llits.

El 1951 el Foment del Turisme organitza la «1ª Asambleu Turística de Mallorca», que es repetí el 1953 i 1958, aquesta organitzada per l'*Organització Sindical*. En aquestes reunions es tractaren els problemes que afectaven tant la demanda com l'oferta turística, i és prou interessant la preocupació existent per la integritat dels nostres usos i costums -les de llavors presidides per una ideologia d'un nacional-catolicisme- envers els turistes, a qui es demanava respecte i bon comportament.

En el període que va de 1960 a 1973 el creixement de la demanda i de l'oferta turística és realment espectacular. Entre aquests dos anys el nombre de visitants a l'illa passa de 361.000 a 2.849.632, amb increments anuals positius constants que en alguns anys s'acosten al 30%. La capacitat d'allotjament, que el 1963 era de 789 establiments, amb 38.512 llits, arriba a ser el 1973 de 1.484 establiments, amb 164.106 llits. El transit aeri, que el 1960 es trasllada de l'antic aeroport de Son Bonet a la base militar de Son Sant Joan, passà de moure 637.419 passatgers el 1960 a 7.096.716 el 1973.

1.2 REPERCUSIONS A L'ECONOMIA DE LES ILLES

La creació de nous llocs de treball en les activitats turístiques, per als quals la població autòctona no donava abast tot i el transvasament d'actius primaris al sector de serveis i de la construcció, obrí les portes a la immigració de peninsulars. En el període 1960-1975 aquesta immigració, amb 74.341 persones, suposa el 57% del creixement absolut de la població i l'augment de la natalitat es deu en bona part a aquests immigrants, generalment joves i més prolífics que els mallorquins. Aquesta immigració es concentra principalment a Palma, malgrat que també se n'aprofita la Part Forana. Hi ha per tant una important acceleració del creixement que arriba a una taxa mitjana anual del 23% en el període 1970-75. Tant la demanda turística com aquesta població creixent impliquen una intensificació de l'ocupació del sol, que es fa sense ordre ni concert.

Tot això suposà un augment de la riquesa. La renda per càpita de les Balears, que es pot aplicar a Mallorca, passa de 486.479 ptes (pesetes de 1993) el 1960 a 1.248.593 ptes el 1973. Si la primera avantatjava la del conjunt de l'Estat en un 10,54%, la segona ho feia en un 32,21%. Entre tant la demanda de mà d'obra a les activitats turístiques incidia negativament sobre una agricultura tradicional, i mentre els actius agraris disminuïen en xifres absolutes i pes relatiu, el sector terciari els augmentava espectacularment. El 1960 els actius primaris representaven el 38,35% del total d'actius i el 1973 sols el 18,9%, mentre els terciaris passaven d'un 31,66% el 1960 a un 50,8% el 1973.

La crisi del Petrolí de 1973, suposà un retrocés en l'expansió del turisme que no se recuperà fins l'any 1978. El turisme va continuar generant riquesa. El 1993 la renda per càpita havia arribat a ser de 1.747.031 ptes, un 26,64% superior a la

places d'allotjament tinguessin vistes al mar, per tant es va desenvolupar un sistema d'assentaments lineals en altura enfront de les costes de l'illa.¹⁸

A Mallorca el desenvolupament del fet turístic es va reflectir en una concentració de la població en aquestes zones turístiques i sobretot a la ciutat de Palma, on es concentra la meitat de la població illenca i que fou el principal focus d'atracció dels immigrants peninsulars. Per altre banda l'estructura de la població activa mallorquina se va transformar d'una població agrària en una nova hipertrofiada a favor del sector turístic.

La major concentració de places hoteleres de l'illa de Mallorca es distribueix entorn a la Badia de Palma que compren des de Portals al terme de Calvià fins a s'Arenal i Cala Blava en el de Lluçmajor amb els importants enclaus intermedis d'Illetes, Cala Major, Sant Agustí, Cala Gamba, Can Pastilla i Maravelles que formen pràcticament una zona urbana contínua. S'Arenal-Can Pastilla, que formen el que estrictament s'anomena la Platja de Palma, concentren una part important de les places hoteleres mallorquines.

Les restants àrees turístiques es distribueixen especialment a Ponent, les de categoria més elevada (municipi de Calvià i Andratx), a Llevant i Migjorn amb Sa Colònia de Sant Jordi, Cala d'Or, Cala Millor, Cala Bona i Cala Ratjada i a les Badies d'Alcúdia i Pollença a la zona nord.¹⁹

2.2 DEL CAMP A LES PLATGES

El fenomen de terciarització de l'economia viscut a partir del boom turístic, i tota la repercussió mediàtica a la premsa junt amb els pocs estudis que s'han fet al respecte, tendeixen a fer-nos pensar que el teixit productiu de Mallorca va passar directament del camp als hotels, però com molt bé assenyalen Alejandro Forcades i José Antonio Roselló Rausell a l'estudi sobre la situació actual de la indústria a les Illes Balears publicat el 2002 per la Cambra de Comerç i el Cercle d'Economia, es posa de manifest l'existència d'una autèntica tradició industrial que posa les bases a finals del s. XIX i als primers anys del s. XX

Fins i tot l'agricultura era més dinàmica del que s'ha transmès, a més d'un teixit empresarial competitiu a sectors concrets com eren les empreses tèxtils que a principi de s. XX eren 23 registrades a Palma, metal·lúrgia, de transformació de la pell i en fabricques que podien sobrepassar els 100 treballadors. Les activitats manufactureres com la fabricació de sabates se compatibilitzava amb l'activitat agrària i a més de Ciutat, també varen aparèixer fabricques a la part forana a pobles com Lloseta, Alaró, Lluçmajor, Inca o Sóller.

Aquest estudi revela que entre 1860 i 1930, un 40% del valor de les mercaderies que sortien del port de Palma eren productes manufacturats. A finals del s. XX l'impacte de la terciarització junt amb la globalització ha estat tan espectacular que els sectors econòmics tradicionals han experimentat una impressionant pèrdua de presència en el conjunt de la nostra economia. Fins al punt que si l'any 1970 el sector industrial encara representava el 13.67% del conjunt dels sectors productius de l'economia balear, el 1985, ja havia caigut al 11,37% i a la altura de 1999 la indústria ja domés representava a Balears,

¹⁸ Horrach Estarellas, Biel (2009) *La Balearización. Mallorca, el laboratorio de experimentación del turismo y su manifestación en el Litoral* pàg 18-19. Revista Iberoamericana de Urbanismo, 1 Setembre 2009, núm. 2, p. 17-33.

¹⁹ Salvà i Tomàs, Pere Antoni (2005) *Turisme i canvi a l'espai de les Illes Balears*

segons FUNCAS (Fundación de las Cajas de Ahorro), el 7.74 % ²⁰

Com ja s'ha citat en l'apartat anterior, el creixement en nombre de places hoteleres va ser exponencial i per tant la necessitat de mà d'obra en aquest nou tipus d'indústria, junt amb condicions laborals mes atractives que les que tenien al camp varen provocar l'abandonament de gran part de les explotacions agràries, tot i que potser per el caràcter conservador dels mallorquins, mentre se va mantenir el teixit industrial, tots els treballadors que tenien un lloc de feina estable a l'interior, es mantingueren fins que, potser sobre tot provocat pel fenomen de la globalització es va produir la deslocalització de moltes d'aquestes fàbriques.

3- MUNICIPI DE SELVA

Imatge 3 Selva

Selva és un municipi del vessant de migjorn de la serra de Tramuntana i de la comarca del Raiguer. Té una superfície de 47,48 km² i compta amb 3.900 habitants (dades de 2016). A més de la vila, té els nuclis de Biniamar, Binibona, Caimari i Moscarí. La vila de Selva ocupa els terrenys de l'antiga alqueria islàmica de Xilvar, i es divideix en tres nuclis o barris històrics: al centre, el puig de Sant Llorenç –o directament, es Puig-, al nord-est Camarata, i Valella al sud-oest.

3.1 BREU HISTORIA I DESCRIPCIO DEL MUNICIPI

El topònim de Selva apareix documentat per primera vegada com una alqueria (alcheria Xilvar) en el Llibre del Repartiment (1232)²¹. La vila està dividida tradicionalment en els barris de Camarata, Valella i es Puig. Aquesta

²⁰ Julio Alcaide Inchausti y Pablo Alcaide Guindo, *Magnitudes Económicas Provinciales*. Años 1985 a 1999. Fundación de las Cajas de Ahorros Confederadas (FUNCAS), Departamento de Estadística Regional

²¹ *Llibre del Fets*. Cap 113

divisió ja es troba ben documentada al segle XIV i possiblement tengui el seu origen en la reorganització urbana per part dels colons cristians succeïda durant la segona meitat del segle XIII. la “fundació” l’any 1300, per part del rei Jaume II de Mallorca, de la vila de Selva.²²

Tot i que no hi ha consens, el nom de Caimari, sembla derivar de l’antropònim llatí Cayus Marius, nom del famós general romà que possiblement participà a la conquesta de Mallorca. De fet, les troballes romanes a la zona dels Fornassos, molt prop de Caimari, confirmen la presència romana en aquest indret.

El nom de Moscari ja apareix citat com a Moscàritx l’any 1230. és un mossarabisme semblant a Caimàritx, Costitx, etc. que ja en el segle XIV perdé la terminació –tx. Antiga alqueria islàmica, fou possessió, amb el Repartiment, del paborde de Tarragona. La seva església (Santa Anna), parroquial des del 1913, antiga vicaria *in capite*, fou construïda en 1660-69.²³

Del temps que els àrabs dominaren Mallorca ens han quedat pocs documents escrits, però són suficients per saber que a Biniamar hi havia algunes cases. Segons el diccionari d’Alcover-Moll, el nom de Biniamar és d’origen aràbic, probablement de bani ahmar, “fills del vermell” o bé de bani Ammar nom propi de persona segons Asin Top. El que sabem és que els anys que seguiren a la conquesta de Mallorca es feren diversos establiments de cases sarraïnesques o que “foren dels moros”, situades a l’alqueria de Beniamar.²⁴

El primer topònim de Binibona era “Benimala”; Mascaró i Coromines proposen que és la forma arabitzada de la paraula “penya” i per tant, podria significar “penya mala”.²⁵ El cardenal Despuig, al seu mapa (1785) escriu el topònim “Mira-bona”, el que ha estat explicat per la bona perspectiva que aquest lloc presenta cap a les viles del pla.²⁶ La derivació de Benimala cap a Binibona sembla que fou per raons de malastrugança.²⁷

Un dels elements arquitectònics més destacats del poble de Selva és l’església parroquial de Sant Llorenç que ja apareix documentada a la Butlla del papa Innocenci IV, de l’any 1248.²⁸ El primer rector documentat fou Ferrer de Solsemira (1256-1279)²⁹. El primer edifici gòtic fou substituït per una altra construcció, alçada a partir de l’any 1301, les obres no s’acabaren fins el 1545. El temple conserva la façana gòtica, del segle XIV, declarada Bé d’Interès Cultural (1978) El segon temple gòtic fou renovat amb una nova construcció, aixecada al llarg del segle XVII.

²² Rosselló Vaquer, Ramon-Alberti Albertí, Jaume (2004): *Història de Selva*, pàg. 19

²³ Moscari. Enciclopedia. cat

²⁴ Rosselló Vaquer, Ramon. *Història de Biniamar* (2000).

²⁵ ARM, Prot.not. Francesc Canyet, C-166, f.29

²⁶ Rosselló, Ramon- Albertí, Jaume (2004) pag 23

²⁷ ACM, Prot. not. Bernat Olives, num. 14.544, f. 54.

²⁸ ACM, Pergamins, num. 13.456.

²⁹ Gran Enciclopèdia de Mallorca. Vol XVI. Pag 86

Imatge 4. Església de Selva.

L'escala monumental de 42 graons, al cap de la qual s'aixeca l'església, delimitada per una consistent barana de pedra ornamentada amb bolles, es comença a treballar el 1639. El 15 d'octubre de 1855 un incendi destruï bona part de l'edifici barroc. El temple actual és en bona part el resultat de la reconstrucció de després de l'incendi, projectada per l'enginyer Joan Frontera sobre els plànols del segle XVII; aquest enginyer també dirigí les obres de les voltes de les capelles de sant Vicenç Ferrer, de Sant Pere i del Roser. Pere d'Alcàntara Peña projectà l'any 1882 el nou retaule major.

El campanar data de 1742 i s'aixeca a la zona de la capçalera; és de planta quadrada, amb els dos cossos superiors ocupats per dos arcs apuntats a cada lateral; el coronament mostra quatre laterals amb balustres. A la façana lateral mostra una làpida que commemora el 750è aniversari de la parròquia (1248-1998).

L'interior del temple mostra una sola nau amb cinc trams de volta de creuer, amb les corresponents claus de volta, a més de la tribuna i el presbiteri.

Les capelles laterals són dotze (6 per costat), amb arc apuntat, dues de les quals es troben dins el presbiteri. A l'entrada, sota la tribuna, a la dreta hi ha la imatge de la Immaculada.

El presbiteri conté el retaule major, que és d'estil neogòtic, amb tres carrers; a l'esquerra una imatge de sant Joan Baptista i a la dreta una altra de sant Jaume, mentre que el central és ocupat per una taula pictòrica gòtica de la Mare de Déu de la Mercè, aquesta pintura prové de l'antic retaule gòtic d'aquest mateix temple obra de Rafel Mòger (1424-1490) l'any 1479³⁰ En el tram superior, es troba la imatge del titular del temple, sant Llorenç. Als costats, la part superior

³⁰ Gran Enciclopèdia de Mallorca. Vol. XVI. Pàg. 91

de l'alçat és ocupada per sengles vitralls ogivals calats. Totes les capelles contenen retaules, imatges i pintures que van del sXV al sXIX.

Crida l'atenció per les dimensions del poble, el nombre de cases senyorial que hi ha: La Rectoria, Can Llabrés, Cas Missèr, Ca sa Bisbal, Ca Don Tomàs, Ca Don Perico, Can Vaqueta, Ca Don Pedro, Cas Metge Estelrich, Son Bonet, Son Arnau, Son Vich, Son Lluç, Can Cota, Sa Plana, Cas Canonge, Can Martí Gran, Can Ferragut, Can Mates, Cas Carro, Ca don Mateu, Can Caldero, Can Beia, Ca s'Angelí, Cas Secretari. Algunes d'aquestes cases s'han reconvertit en hotels d'interior o restaurants de renom com és el cas de Miceli, es Portal de Tramuntana o Ca sa Bisbal.

A Caimari hi ha dos elements arquitectònics destacables: L'església Vella, que com indicia el seu nom, és l'antic temple de Caimari. Substituí l'oratori privat de Son Albertí, i el seu origen prové de l'acord de 1731 de construir un oratori públic per al llogaret. Les obres començaren l'any 1746 i s'acabaren el 1757 ³¹. Amb l'augment demogràfic de principis de segle XIX, l'edifici s'amplià entre els anys 1845-47, però seguia sent insuficient i el 1890 s'abandonà, quan fou consagrada l'Església Nova. Actualment es dedica a sala d'actes i de reunions.

Imatge 5. Cases de son Albertí

Les cases de Son Albertí que se situen entre la plaça Vella i el començament del camí de Binibona, vora l'Església Vella. Podem considerar aquestes cases com el centre de l'antiga alqueria de Caimarix. ³²

A Moscarí com elements arquitectònics tenim l'església de sta. Anna construïda damunt l'oratori de la possessió de Son Macer i acabada al llarg del segle XIX. A l'interior, a la zona del presbiteri, podem veure tres importants obres del taller dels López, un dels més importants a la segona meitat del segle XVI a Mallorca.

³¹ *Idem*, p. 352

³² Valero i Martí, Gaspar (2007) *Conèixer la part forana: Selva i Caimari*. Grup Segall –Caires Culturals. Biblioteca Pública de Palma Can Sales

I el pou de Son Ferrer o de ses Casetes, localitzat al camí del mateix nom, (el primer camí a l'esquerra sortint de Moscarí cap a Campanet). Està paredat en sec, té planta rectangular i arriba als 8'2 m de profunditat. Exteriorment presenta un coll fet de blocs de pedra viva, en una de les quals podem llegir la data de 1806.³³

Imatge 6. Pou de Son Ferrer

Emprant les paraules de Joan Frau, a l'article del *Diario de Mallorca* de 25 de setembre de 2010³⁴, Biniamar pot presumir de tenir un dels edificis més singulars de l'illa. L'any 1910 es va col·locar la primera pedra de l'Església Nova de Biniamar, dissenyada per Guillem Reynes i apadrinada per el polític mallorquí Antoni Maura que va ser president del Govern d'Espanya en diferents etapes i que havia passat part de la seva infància a Biniamar. Les seves gestions van aconseguir una aportació per part del govern central de 100.000 pesetes, que van servir per començar les obres. D'inspiració neogòtica les obres es van haver de suspendre per falta de finançament. Tot i que no s'ha acabat mai, l'edifici te el reconeixent com a Catedral. Actualment te un ús com a centre cultural i esportiu.

Imatge 7. Catedral de Biniamar

³³ Ordinas i Marcé, Gabriel-Gaita Socias, Maria de la Mar-Crespí Gómez, Marina- *Mancomunitat del Raiguer*, Guia Patrimonial del Raiguer; (2007)

³⁴ Frau, Joan. (25 de set. 2010) *La catedral sin techo cumple un siglo*. *Diario de Mallorca*

Edifici de grans dimensions, amb clares referències estilístiques neogòtiques. La planta està definida per una nau central amb absís i creuer. Disposa de tres capelles laterals per banda, situades entre els contraforts. Exteriorment, és un volum senzill, de paredat de pedra poligonal amb les obertures emmarcades amb peces de marès. Hem de posar esment també en el gran atri obert que precedeix l'entrada a l'església, cobert amb una volta ojival. El portal d'accés, també és ojival.³⁵

Binibona, el nucli fundacional va sorgir a l'entorn de les cases de Son Catxo, actualment conegudes com Can Beneït. A finals del segle XVI hi havia un total de set cases. Un segle més tard se'n documenten deu i a finals del XIX una trentena. A principis del segle XX el nucli estava conformat per unes 27 cases i comptà amb batle pedani, capellà i escola pública d'infants, inaugurada al 1919.

Imatge 8. Capella de can Beneït.

Tot i que no te cap element arquitectònic destacable ja que era un llogaret de possessions si que tenia dues capelles particulars, una a la casa de Guillem Amer Cortei a Can Beneït i l'altra a la de Joan Mestre, Can Furiós, a més d'un talaiot, anomenat Claper de Binibona, situat a ponent del revol de cases i les restes d'un jardí botànic. Però en aquest treball ens interessa especialment perquè el fenomen del nou model turístic que centre el nostre estudi va començar allà quan a partir de la dècada dels vuitanta, després d'uns anys de quasi desocupació total, uns estrangers començaren a rehabilitar les cases per destinar-les a segones residències i ja mes tard algun propietari estranger i d'altres propietaris locals, reconvertiren aquestes cases en petits hotels rurals i agroturismes.³⁶

³⁵ Ordinas i Marcé. 2001. *Selva. Guia dels pobles de Mallorca*. Ed. Hora Nova. Palma

³⁶ <https://ca.wikipedia.org> i aportació pròpia

3.2 PARTICIPACIO EXTERNA DEL FENOMEN.

Pel que fa a l'economia del municipi, havia estat eminentment agrícola i ramadera, destacant totes les formes d'aprofitament dels recursos que la serra ha proveït des de els inicis dels primers assentaments. La relació simbiòtica que ha mantingut l'home al llarg dels segles ha estat una de les claus per aconseguir la declaració de la Serra de Tramuntana com Patrimoni de la Humanitat.

*El paisatge cultural de la Serra està format per camins, marjades, parets i construccions tradicionals de pedra en sec, una petjada humana que en aquest cas no ha destruït la naturalesa, sinó que s'hi ha integrat harmònicament, tot creant un espai únic al món. La construcció dels marges de paret seca, les plantacions d'oliveres, alzines i garrovers.*³⁷

Aquesta relació de respecte amb l'entorn, també va fer possible l'aprofitament dels recursos que proveïa aquesta terra així com la prevenció de l'erosió de la serra amb la construcció de les marjades, aconseguint que es poguessin aprofitar els fruits que donava, tals com la fusta fent carbó a les sitges, la neu que s'emmagatzemava a les cases de neu per poder-la gaudir a l'estiu a tots els pobles i la gran ciutat, les oliveres de les que sempre ha sortit un dels millors olis del món, les alzines que donaven els aglans amb els que s'alimentava el porc negre, autòcton d'aquesta zona, a més de les finques de cereals, vinyes, fruiters i tota classe de verdures que a més han contribuït a la riquesa de la seva cuina.

El 1982 la superfície de terra útil era de 3 432 ha (el 71,2% del total) de les quals, 1741 ha. conreades. Predominen els fruiterars de secà amb 1 426 ha (ametllers, garrofers); els cereals ocupen 135 ha i l'olivera 85 ha. La ramaderia és integrada per 167 caps de bestiar boví, 369 d'oví, 155 de porquí. La terra és explotada en el 83,5% pels seus propietaris, el 9,9% ho és en règim d'arrendament i el 5,5% en el de parceria.³⁸

L'economia de Selva era agrària només en part. L'extracció dels lignits terciaris li ha afegit característiques mineres (carbó). *La comarca del Raiguer va ser la zona amb més activitat minera de l'illa, al llarg de més de cent anys hi va haver extracció de carbó a Alaró, Lloseta i Selva. El pou de Sta Catalina que va estar obert fins l'any 1975 va ser un dels més importants. La mina de Selva va seguir oberta fins l'any 1991 en que per motius de manca de rendiment, tant per la baixa qualitat calorífica del lignit com per la competència exterior va deixar de ser rendible i es va tancar. Encara es conserva l'estructura de l'entrada.*³⁹

A més, el municipi de Selva va desenvolupar la indústria de la pell amb quatre fàbriques de sabates i tallers de borses i jaquetes de pell que varen donar feina a moltes famílies del municipi i municipis dels voltants duran més de 50

³⁷ <http://www.serradetrantana.net> i aportació propia

³⁸ Gran Enciclopèdia Catalana.

³⁹ Vidal, M; *Las minas de carbón del Raiguer dejaron de funcionar hace veinte años*. Diario Ultima Hora: 10/08/2012

anys. La pròpia idiosincràsia de l'organització de les fàbriques, junt amb la cultura marcadament masculista que regnava en aquesta zona, feia que la majoria de treballadors dins les fàbriques fossin homes, tot i que moltes al·lotes joves també hi varen començar, però la majoria quan es casaven, per allò de que la seva missió principal era fer de mestresses de casa i cuidadores dels nins i el vells de la família, deixaven la fàbrica i compaginaven les tasques de la llar amb la feina a casa. Les bones "ripuntadores" es a dir les dones que sabien cosir a màquina, compraven la màquina o fins i tot la fàbrica les la proporcionava i cosien les bases de les sabates a casa. Era una manera de contribuir en l'economia familiar, però no tenien cap cobertura social.

La fàbrica més emblemàtica va ser Kollflex, fundada l'any 1927 per Llorenç Coll Sampol que va començar a un taller artesanal amb dotze treballadors que elaboraven tres parells de sabates cada dia i va arribar a tenir-ne mes de 120 i fabricar milers de sabates cada mes que es venien arreu d'Europa, Àsia i Amèrica. L'any 2010 va deixar de fabricar, encara que les seves instal·lacions segueixen obertes al públic, per una part conserva la tenda que ja ocupava una part important de la nau els darrers anys i la resta s'ha convertit en el Museu del Calçat de Selva, on es poden contemplar tota l'evolució de la fabricació del calçat a través de totes les fases de fabricació des dels anys 20 del segle passat fins a l'actualitat, així mateix hi ha una mostra de les eines rudimentàries dels inicis fins a la sofisticada maquinaria que s'utilitzava actualment en la fabricació de sabates.

Intrencor fabricava les sabates per la marca Bally, una de les marques mes cares del mon i va arribar a tenir 72 treballadors a la fàbrica. Ara es un supermercat. Paltor i RIMAICA fabricaven per les grans fàbriques d'Inca. Mayjas es dedicava a la confecció de jaquetes de pell que exportava a Europa i a Japó. Selpell, va fabricar durant prop de vint anys les borses, maletes, maletins i complements de pell de la marca Camper, Cartujano i Lotusse.

Fent menció al darrer paràgraf de l'apartat 2.2, tot i que la demanda de ma d'obra a les costes a causa del gran creixement en nombre de places hoteleres va ser exponencial, el fet que hi hagués una indústria que proporcionava feina estable per tot l'any a la comarca del Raiguer i per tant al municipi de Selva, va fer que tots els treballadors que tenien un lloc de feina estable a l'interior, es mantinguessin fins que, potser provocat pel fenomen de la globalització es va produir el tancament de gairebé totes aquestes fàbriques i per tant es varen haver de re col·locar, molts d'ells a la construcció i d'altres al sector turístic de la costa.

Tot i que l'any 1994, la Comissió Europea va aprovar el "Programa Operativo del Objetivo 2" destinat a les zones en declivi industrial, i la comarca del Raiguer en va ser beneficiaria, per dos períodes trienals: 1994-1996 i 1997-1999. Alaró, Binissalem, Búger, Campanet, Consell, Inca, Lloseta, Mancor, Marratxí, Santa María i Selva, van ser els pobles beneficiats amb els fons FEDER (Fondo Europeo de Desarrollo Regional).

El programa estava dividit en 3 eixos:

- 1- Impuls a l'ocupació i la competitivitat de les empreses.
- 2- Protecció del medi ambient.
- 3- Desenvolupament local i urbà

El cas és que la Unió Europea no va permetre incloure per exemple mesures relatives a la xarxa de transports i a les infraestructures en general. A més, dels tres eixos citats només el primer era el vertaderament rellevant, ja que va suposar el 95% del total dels fons. Que segons reflexe l'estudei, a l'altura de la meitat de 1999, la movilització de recursos programada en el nomenat tram "Fondo Europeo de Desarrollo Regional" (FEDER) era de 8.170,2 millones de pesetas⁴⁰.

Els resultats van ser molt positius segons els informes i es van presentar com un èxit de gestió, però el cert és que tota aquesta indústria va desaparèixer arrel de la deslocalització de les fàbriques de pell que varen dur la seva producció al sud-est asiàtic.

3.3 L'AGRUPACIO AIRES DE MUNTANYA UNIC ELEMENT DE PARTICIPACIO DIRECTE AMB EL TURSIME.

La construcció de la carretera entre Inca i sa Calobra, passant per Lluc, va posar el poble de Selva en el circuit turístic. No obstant, tot i que potser la pujada al Monestir de Lluc amb panorames espectaculars com el Salt de la Bella Dona i la baixada per el Nus de la Corbata, siguin les rutes més demandades per els turistes, a Selva només s'hi aturaven per gaudir de l'actuació setmanal de L'agrupació de ball folklòric Aires de Muntanya i a partir dels anys 90 a la tenda de sabates de Kollfex. No hi va haver mai cap botiga de "souvenirs", ni de productes autòctons, ni bars o restaurants destinats a turistes, ni molt manco cap lloc d'allotjament.

S'Agrupació, com se la reconeix al municipi, és un grup de ball que se va fundar l'any 1930 amb motiu de la canonització de la beateta Sor Catalina Thomàs. Segons contenen les cròniques de l'època, les conegudes senyores o germanes Sastre Font crearen un grup de balladors de les danses populars mallorquines que va actuar amb molt d'èxit en els diversos actes organitzats a Selva i a Palma per celebrar l'esmentada canonització.⁴¹

Un grup que juntava d'una manera peculiar, tant música com ball, de tal manera que tant sa música com es ball, perduren fins ara.

Al llibre que recull la història de l'Agrupacio Aires de Muntanya, escrit per D. Antoni Galmés Riera⁴², que va ser el secretari de l'Ajuntament de Selva i un amant del ball i la cultura popular, conta com varen ser els inicis del grup,

⁴⁰ Forcades Juan, Alejandro. Roselló Rausell, José Antonio. (2002) *Situación actual y perspectivas de la industria en las Illes Balears. Bases para una contribución a la reflexión sobre su futuro*. Cambra de Comerç i Cercle d'Economia de Mallorca.

⁴¹ Ajuntament de Selva

⁴² Galmés Riera, A. (1984). *Pequeña Historia de "Aires de Montanya" contada por los demás*. Palma de Mallorca

En aquellos tiempos, no solo por el hecho de la guerra, que ya de por si no invitaba a diversiones, sino porque en la mayoría de pueblos, las verbenas, o sease el baile de agarrado, habia desplazado totalmente al baile de payés, la gente, el vulgo tenía al tal baile como cosa de los abuelos, pasado de moda y no solo no se apreciaba sino que se dejaba olvidado.

Juntament amb D. Jaume Lladó i Ferragut⁴³ i aprofitant les seves influències, varen aconseguir presentar el grup folklòric al Teatre Principal, cosa que també va engrescar els joves del grup. Per fer un poc més atractiva la presentació, ja que en aquells moments encara no tenien un repertori molt extens, varen escriure un llibretó a partir de dues escenes costumbristes de Selva que havia escrit Magdalena Jasso, que treballava també a l'ajuntament.

“Una xerrada de ses rentadores a sa font de Camarata” i “sa presa de ses xapetes el capvespre del dijous jardé a ses entrecavadores” “por las comparsas de quintos y como después subían todos cantando a la plaza terminaba y también en la obra “el revetler” o el “que duia el ball” decia:”

*Hora s'ha fet d'acabar
i haurem passat la diada
es demati feinejant
es decapvespre ballant
i resarem de vetlada.*

D'aquest llibretó va sorgir l'obra, o com diu l'autor, “*comedia musical en cuatro actos*” que es va representar per tots els pobles de Mallorca “*con éxito y para cubrir necesidades sociales y así empezó nuestra isla a admirar la gracia avasalladora de aquellos mozos y mozas de Selva.*”⁴⁴

Hem transcrit el paràgraf per deixar constància que tot i que el llibre esta escrit en castellà, tot el que rememora del moment, ho fa en català. Un element curiós, si tenim en compte el moment històric, ja que l'Ajuntament era del Règim, des del primer moment les lletres de les cançons eren en català i varen passar tot el temps del franquisme sense ser mai objecte de censura i els músics provenien de l'antiga banda “la Musa” fundada en temps de la República . El llibre recull més de 150 articles de les seves actuacions a Mallorca, Espanya i Europa fins l'any 1983.

Per conèixer la situació actual, parlam amb Joan Rotger Seguí que actualment és el president de l'Agrupació.

Antoni Galmés va ser es president i director fins l'any 1967. Sempre anava vestit amb un jac blanc i un corbatí. I de 1967 fins que va morir, es president va ser en Jaume Mairata, també President i Director. Es director a dia d'avui, és en Joan Fiol.

⁴³ Jaume Lladó i Ferragut (Selva, Mallorca, 1886 - Palma, 1975) va ser un historiador balear. Va publicar l'any 1973 la seva monografia més sobreeixida, *Historia del Estudio General Luliano y de la Real y Pontificia Universidad Literaria de Mallorca*. Va cursar filologia i lletres, i en llicenciar-se, exercí de professor de l'Institut Ramon Llull de la ciutat de Palma. Va ser membre de l'Acadèmia de la Història. Va publicar els catàlegs dels arxius municipals de les Illes, ordenats bona part per ell, com també diverses monografies. A tall de reconeixement el seu poble natal de Selva (Mallorca) atorga de forma bianual des de l'any 1997 el Premi d'Investigació Jaume Lladó i Ferragut.

⁴⁴ Galmés Riera, A. (1984). *Pequeña Historia de "Aires de Montanya" contada por los demás*. Palma de Mallorca. Pàg 12-14

Aquests 87 anys s'agrupació s'ha mantenguda, es dir mai ha deixat de ballar. L'any 1964 si que apareix un element que se va crear pensant amb el turisme, que es Es "Parc Recreatiu". Era una "era" de titularitat pública, de cas marquesos, on hi va haver el quarter de la guardia civil i avui hi ha el Centre Cultural, i de titularitat de s'Ajuntament. En aquesta era hi fan un xiringuito, i se comença "es Parque", se fa una porxada, uns vestuaris, i s'agrupació comença a oferir balls 2 pics per setmana al turisme organitzat, que venien amb autocars i per agències. Era una aturada obligada de sa ruta de sa Calobra i Cala Tuent. Feien s'aturada d'una hora, se ballaven 15 balls i sa gent arribava cansada i se n'anava alegre.

Ha mantingut ses actuacions, tot i que l'any passat no va venir turisme organitzat. Des de abril fins a novembre, hi ha hagut activitat turística, cada dimarts i divendres, una mitjana de 3000 persones cada any. A més també participa a festes patronals i populars de Selva a més d'altres pobles.

Sa seva relació amb altres grups, és a traves de trobades, ha participat al Festival Internacional Folklòric que se celebrava a Palma. Ha sortit a l'estranger, a Anglaterra, Alemanya, França, Rumania. A la Expo de Sevilla. Ha tengut s'oportunitat de mostrar a Europa el folklore mallorquí, tant de tonades de camp autèntiques com de ball. És sense cap dubte una de les millors agrupacions que existeix actualment.

Una tasca de promoció de la cultura mallorquina que ha estat reconeguda en innumerables ocasions als diferents festivals, de projecció nacional i internacional, en què l'Agrupació Folklòrica de Muntanya ha concorregut. El 2005 va rebre el Premi Ramon Llull. També el Govern Balear li va concedir la medalla d'or al mèrit turístic.

Es grup te uns 36 balls diferents. Se diferencia des ball de bot en que aquest parteix de quatre o cinc punts que se repeteixen i amb això monten es ball. I possibilita que es poble s'hi afegeixi. Està molt be, perquè dona participació.

En canvi s'agrupació es més una mostra folklòrica on se representen a través des ball, distintes escenes des camp. Per exemple, es ball de ses xepetes, representa una labor des camp. A més sa música esta interpretada per tot un seguit d'instuments: guitarra, clarinet, tuba, bandúrria, guitarró, bombo, trompeta, violí i castanyetes, que donen una característica diferenciadora al nostre grup, ja que no es el mateix una agrupació només de bandúrries, per exemple.

Ses representacions també son diferents depenent de si son les actuacions setmanals pels turistes, ja que venen amb un temps limitat i se fan dotze balls i dues cançons i si es una actuació a una festa, se ballen 26 a 30 balls. Per tant podem dir que s'Agrupació a Mallorca i a Selva en concret, ha estat pionera en que vengués turisme organitzat.

A més també ha tengut una imrompta amb el mon de l'art, com per exemple amb el pintor Josep Coll Bardolet que va viure a Selva dos anys de 1943 fins 1945 i després va anar a Valldemossa. El primer contacte que va tenir en Coll Bardolet amb el folklore mallorquí, va ser a Selva, on va captar es moviment que transmet amb una traçada als seus quadres de balladors. Inclús va venir a aprendre a ballar, amb madò Francisca "Tallera" que va contribuir en la bona relació entre Selva i Valldemossa.

Ja que la Beata és la patrona de l'Agrupació, se va crear es grup per la seva beatificació l'any 30. Hi ha una tradició que se segueix sempre que surt a ballar fora de Selva, que se resa un parenostre a la Beata i se canta sa tonada de Sor Tomasseta.

Per tant s'Agrupació se pot dir que ha estat l'element que ha obert Selva al turisme, la construcció de l'escenari a l'aire lliure als anys 60, que al mateix temps és un mirador cap a la Serra i cap a la mar, amb unes vistes espectaculars, a més de conservar aquest casal que se conserva tal com ses Senyores el varen deixar. A més ha representat a Mallorca a Espanya i l'estranger i l'element més positiu és que se mantén viva i activa.

Quants de balladors i balladores han passat durant aquests 87 anys d'història. Moltes generacions i ara estem a un moment de renovació, ja que hi ha gent que va començar fa 56 o 57 anys a ballar i encara ballen, que tenen més de 80 anys i encara toquen els instruments. L'amo Llorenç "rellotger" que va morir l'any passat als 91 anys, va tocar el clarinet fins pocs mesos abans de morir. Hi ha noves generacions de balladors i balladores joves, que venen de l'escola de ball de s'agruAació i a s'escola municipal de música estan formant les noves generacions de músics.

Fa dos anys s'Ajuntament va aprovar un pla turístic 2014, seguint ses directrius de sa Llei Turística, que s'ha de renovar cada dos anys, i s'Agrupació, evidentment dins aquest pla era un dels punts més forts. Se varen organitzar actuacions a la plaça de Selva, els

divendres horabaixa per acostar-la als clients dels agroturismes com una primera iniciativa.

Cada vegada surten més idees relacionades amb la fusió de la gastronomia amb la participació de s'Agrupació pensades per aquests visitants que s'allotgen als agroturismes i al nou nínxol de mercat que suposa el turisme vacacional. A Selva segons les estadístiques publicades a "última hora" tenim 1400 places de turisme vacacional legalitzades.⁴⁵

Aquestes iniciatives que presenta el Sr. Joan Rotger, son una mostra més de que s'estan obrint camins relacionats amb aquest model turístic que fuig de la massificació i cerca acostar la cultura al visitant que s'interessa de veres per la cultura del lloc que visita.

3.4. RECUPERACIÓ DE POSSESIONS RECONVERTIDES EN AGROTURISMES I PRESA DE CONSCIÈNCIA DEL TURISME COM UNA NOVA POSSIBILITAT DE NEGOCI

El concepte de desenvolupament sostenible apareix a la "Cumbre de la Tierra" (1992)⁴⁶ Difusió mundial del concepte de desenvolupament sostenible. A partir d'aquí, la OMT agafa el concepte i el fa extensiu al turisme definint el Turisme sostenible (OMT, 1993)⁴⁷ com: aquell que "satisfà les necessitats del turistes i regions amfitriones presents, al mateix temps que protegeix i millora les oportunitats del futur. Està enfocat cap a la gestió de tots els recursos de tal forma que se cobreixin les necessitats econòmiques, socials i estètiques al mateix temps que se respecten la integritat cultural, els processos ecològics essencials, la diversitat biològica i els sistemes de suport a la vida." És aplicable a totes les formes de turisme havent-se d'establir un equilibri adequat entre les tres dimensions de la sostenibilitat per garantir-la a llarg termini.

El turisme sostenible cerca un equilibri entre a el benefici econòmic, la preservació del medi ambient i la millora de la qualitat de vida dels residents locals, a més de respectar el context cultural en el que aquests se troben immersos i es basa en el que es denominen el tres pilars de la sostenibilitat. És a dir, un turisme que reporta beneficis no només econòmics, sinó també socials i ecològics a les zones on se desenvolupa.

La tipologia de client d'aquests establiments, és majoritàriament europeu, d'un poder adquisitiu mig o alt i que te interès per la gastronomia, la història i la cultura de les zones que visita. Participen de les festes populars, tasten els productes locals, compren artesanía i sobre tot cerquen fugir de la massificació. Podríem dir que se podria considerar com un retorn a l'essència dels primers turistes.

La recuperació de les cases de possessió, reconvertides en agroturismes, que va començar a la dècada dels 90 al municipi, apareix dins aquest context i seguint aquesta nova corrent, representa una primera llavor de canvi de model

⁴⁵ Joan Rotger Seguí. President de l'Agrupació Aires de Muntanya

⁴⁶ Conferencia de las Naciones Unidas para el Medio Ambiente y el Desarrollo. Río de Janeiro (junio 1992)

⁴⁷ Organización Mundial del Turismo. 1993 X Asamblea General en Bali (Indonesia) La Comisión de Estadísticas de Naciones Unidas aprueba las recomendaciones de Ottawa y adopta la Clasificación Internacional Uniforme de las Actividades Turísticas (CIUAT).

econòmic al municipi de Selva. Les extensions agràries que havien estat la base de l'economia durant segles, varen deixar de ser rendibles, i es varen abandonar, quedant en molts casos en estat ruïnós.

L'espectacularitat d'aquestes cases restaurades conservant els elements originals i característics, com per exemple ubicar el restaurant a la tafona de la possessió, part del mobiliari i decoració original, juntament amb la instal·lació de les comoditats i avanços tecnològics que demanda el turista, potser sigui una de les claus que expliquen l'èxit d'aquests tipus d'establiments, però no podem deixar de banda que potser l'actiu més important que té aquesta zona és l'entorn natural conformat per les grans extensions d'oliveres i alzinars, garrovers i com no els ametlers que quan estan en flor creen un espectacle visual que cada cop atreuen més visitants i conformen el paisatge tan característic d'aquesta zona de Mallorca.

El nombre d'establiments s'ha anat incrementant fins a dia d'avui, a les estadístiques de l'IBESTAT(Institut Balear d'Estadística) hem pogut comprovar com al 2004 eren 4 agroturismes i 3 hotels d'interior i com al 2015 que són les darreres dades oficials que hem trobat són de 8 agroturismes i 7 hotels d'interior.

Pel que fa referència al grau d'ocupació, les mateixes estadístiques revelen un augment del Turisme Rural al febrer de 2017 d'un 29,3 % respecte del mateix període de 2016 a l'illa de Mallorca i parlant amb els gestors d'aquests agroturismes ens han confirmat que estan dins la mitjana d'un 70% d'ocupació que revela l'IBESTAT , aquestes dades les hem pogudes corroborar parlant amb els gestors dels agroturismes.

ANY	AGROTURISMES⁴⁸		HOTELS INTERIOR⁴⁹	
	Establiments	Places	Establiments	Places
2004	4	80	3	38
2005	4	80	3	38
2006	4	80	3	38
2007	6	114	3	38
2008	6	114	3	38
2009	6	124	4	54
2010	6	124	5	70
2011	6	124	5	70
2012	6	124	5	70
2013	6	124	6	78
2014	7	132	6	78
2015	8	148	7	90

Taula 1. Establiments de turisme rural al municipi de Selva

⁴⁸ Agroturisme. Establiments que presten el servei d'allotjament turístic ubicats en edificis construïts abans de l'1 de gener de 1960, situades en sòl rústic i en una finca o finques que tinguin una superfície mínima de 21.000m² i que constitueixin una explotació agrària ramadera o forestal. Vicepresidència i Conselleria d'Innovació, Recerca i Turisme de les Illes Balears.

⁴⁹ Turisme Interior. Establiments en que es presta el servei d'allotjament turístic en un edifici situat en el casc antic, en edificis catalogats o en edificis construïts abans de l'1 de gener de 1940. Vicepresidència i Conselleria d'Innovació, Recerca i Turisme de les Illes Balears.

Els noms dels establiments son:

Agroturismes

Can Furiós
Can Beneït
Es Castell
Binibona Parc Natural
Albellons
Cas Missèr
Son Oliver
Can Casetes

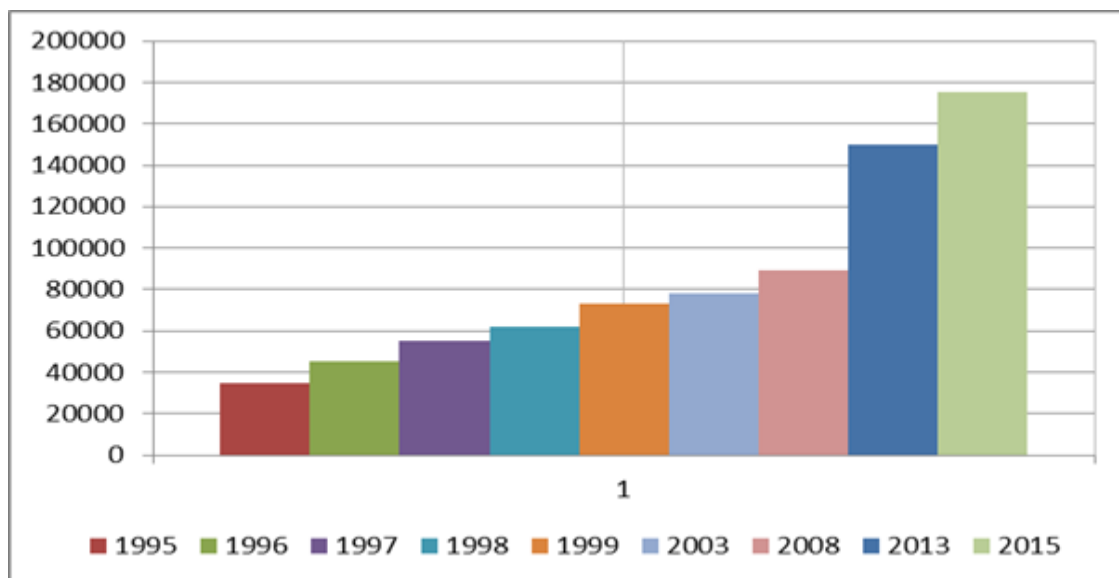
Hotels Interior

Can Calco
Can Riera
Son Arnau
Sa Bisbal
Can Cota
Tramuntana Suites
3 Punts

3.4 CICLOTURISME I ESPORTS DE MUNTANYA

A més, aquests darrers anys també s'han anat implantant nous models de negoci relacionats amb el turisme sostenible o eco turisme: els esports de muntanya, com son el senderisme, el ciclisme i cicloturisme, triatlons, escalada, etc. que també han afavorit el creixement de l'afluència de turistes que cerquen viure aquesta experiència dins l'entorn natural on el practiquen.

Una vegada més, la proximitat amb la resta de països europeus, el clima temperat que tenim i la Serra ens estan convertint en un referent mundial amb tot un seguit de proves internacionals. Actualment la Federació de Muntanyisme i escalada, n'organitza 26 a Mallorca de "running", que puntuen per els campionats internacionals i de les que citarem domés les que passen per el nostre municipi: K-42 (març), Ultra Mallorca (abril), Trans Mallorca Run (novembre), Ironman (maig), Caimari Epic-Trail 2.0 (novembre), Mallorca 5000 (febrer), Tramuntana Travessa (desembre), Mallorca Dessert (abril)⁵⁰ En ciclisme: Challenge vuelta Mallorca, Ironman, Long Course, Mallorca 312⁵¹

Taulla 2. Evolució del cicloturisme a Mallorca de 1995-2015.

⁵⁰ Federació de Muntanyisme i Escalada

⁵¹ Federació Balear de Ciclisme.

Segons les darreres estadístiques publicades, l'arribada de cicloturistes de març a setembre ha estat de més de 140.000, i el volum de negoci, superior als 110 milions d'euros. Si tenim en compte que aquest període suposa el 75% i el 25% restant ve a l'hivern d'octubre a febrer, el total ronda els 175.000, amb un volum de negoci de 145 milions d'euros.⁵²

Les dades publicades son generals de tota la illa, però crec que podem suposar que només que un 10% d'aquest s'allotgin a la zona, l'impacte econòmic podria rondar els 14 milions d'euros l'any.

El senderisme te un altre caire allunyat de les competicions, es un esport més universal perquè el poden practicar des de nins molt petits fins a persones d'edat avançada. El Consell Insular te tot un seguit de rutes senyalitzades d'arreu de Mallorca i publicades a la seva pàgina. Potser la més coneguda sigui la GR-221 o Ruta de Pedra en Sec que travessa la serra des d'Andratx fins a Pollença amb vuit refugis que es troben distribuïts al llarg dels 156,2 kilòmetres senyalitzats, dels quals 83,7 corresponen a l'itinerari principal. Aquesta ruta tot i que passa per Lluc, ens toca un poc d'enfora, però la ruta GR-222⁵³ d'Artà a Lluc si que travessa el nostre municipi i passa pel Camí vell de Lluc que comença a la primera volta de la carretera de Caimari en direcció Lluc i te els diferents trams senyalitzats amb nom propis com son: el Cavall Bernat, on es troba la roca d'aquest nom i on també se poden trobar cada dia i a qualsevol hora joves practicant l'escalada; la Costa Llarga, que encara conserva molta part de l'empedrat antic i de gran desnivell; Son Canta i El Barracar, dues de les possessions que ens trobam al llarg d'aquest camí; la Llengonissa, tram que passa per la Bretxa Vella, cases del Guix i acaba al Coll de la Batalla i d'aquí ja s'agafa el camí de baixada cap al Santuari de Lluc.

També hi ha altres rutes més interessants per els elements etnològics que s'hi poden trobar i que son part molt important del per què la UNESCO va donar la catalogació Patrimoni Mundial a la Serra, com és "el Comellar dels Horts" on es poden contemplar les marjades amb elements tan peculiars com "el porxo" de la rota del Carter, aixecat aprofitant un gran còdol a una roca i que mostra una singular capacitat d'aprofitament dels recursos naturals, amb senzillesa i sentit estètic, olles de forn de calç, basses cobertes, rotilles de sitja de carboner, etc.

Tots aquests elements etnològics que recorden l'aprofitament de la serra per part dels seus habitants fins fa pocs anys, han estat reproduïts al Parc Etnològic de Caimari⁵⁴, que és va construir l'any 2002 amb motiu de la Fira de l'Oliva que es celebra el mes de novembre i reuneix en un museu a l'aire lliure, la reproducció d'una "barraca i un forn de carboner", una sitja, un forn de calç, una casa de neu, un tancat de bardissa, un coll de tords i un parany de lloses, totes aquestes construccions estan acompanyades de cartells explicatius que permeten al visitant interpretar i comprendre les funcions de cada una de les tipologies construïdes, però sens dubte no hi ha com veure-les al seu lloc original, per tant pensam que aquest és un element que encara te molt de recorregut com potencial turístic a explotar, senyalitzant be les rutes i amb guies especialitzats que poguessin informar de l'ús de cada element i de la duresa de la vida dels homes que es dedicaven a aquestes feines.

⁵² J. L. Ruiz Collado. *El impacto económico en la Isla del cicloturismo supera los 150 millones*. Ultima Hora Palma | 09/10/2015

⁵³ Pedra en Sec i Senderisme. Consell Insular de Mallorca.

⁵⁴ Font: Parc Etnològic de Caimari – Guia de Visita.

També a Caimari hi ha Sa Tafona, on es pod observar el procés de fabricació de l'oli d'oliva i que compta amb una botiga on es pot comprar aquest mateix oli, a més de molts de productes d'artesanía local i un restaurant on es pot gaudir de la gastronomia de la zona preparada amb aquest oli.

Aquest tipus de turisme, ha beneficiat la recuperació de la zona, a més de la restauració de cases de possessió, també ha incrementat el valor dels centres històrics dels nuclis de població, les cases populars tan característiques amb les façanes de pedra. Aparició de negocis relacionats i potenciats per l'arribada de visitants, com son els restaurants, alguns d'autor, com es Miceli a Selva i ca na Toneta a Caimari. Centres de lloguer i restauració de bicicletes de muntanya, a Selva n'hi ha dos, un a l'entrada del poble, a la carretera i l'altre a la plaça, que han creat llocs de feina directes i indirectes. A més de tots els altres bars i restaurants que han vist com el nombre de clients ha augmentat exponencialment. L'esmentat Museu del Calçat de Selva.

Les fires temàtiques de "ses Herbes" a Selva, de s'Oliva a Caimari, de la Salut a Moscardi també son un reclam per atreure visitants.

Contractes de treball registrats per sector d'activitat econòmica - Font: SOIB													
2005													
Sector econòmic	Gener	Febrer	Març	Abril	Maig	Juny	Juliol	Agost	Setembre	Octubre	Novembre	Desembre	total
Agricultura i pesca	0	0	0	2	0	3	2	0	1	0	0	1	9
Indústria	4	3	1	5	0	2	0	0	6	4	4	5	34
Construcció	7	8	14	14	11	19	17	7	27	18	14	24	180
Serveis	5	10	11	14	20	6	32	12	13	3	7	5	138
Hoteleria	1	5	6	9	15	2	11	5	7	1	3	2	67
Comerç	0	0	5	2	3	0	2	2	2	0	2	3	21
Resta serveis	4	5	0	3	2	4	19	5	4	2	2	0	50
Total	16	21	26	35	31	30	51	19	47	25	25	35	361
2016													
Sector econòmic	Gener	Febrer	Març	Abril	Maig	Juny	Juliol	Agost	Setembre	Octubre	Novembre	Desembre	total
Agricultura i pesca	0		0		0		3				4		7
Indústria			3		3	6	3	5			3	0	23
Construcció		5	5		11		3		6	8	9		47
Serveis	6	24	14	24	35	32	39	70	25	36	43	24	372
Hoteleria		10	10	16	29	28	23	24	15	31	28	18	232
Comerç	3	3	0	5		0		4					15
Resta serveis		11	4	3		4		42					64
Total	11	35	22	29	49	44	48	81	36	49	59	34	497

Taula 2. Evolució dels contractes de treball al municipi període 2005-2016

Aquesta taula mostra l'evolució dels contractes de treball al municipi entre els anys 2005 i 2016. Son dades oficials proporcionades per el SOIB⁵⁵, podem comprovar que hi ha hagut un canvi en el model econòmic que no se pod discutir, la indústria ha baixat considerablement el nombre de contractes i la construcció que l'any 2005 era un dels sectors amb més ocupació, mostra una baixada dràstica. Per altre part, el sector serveis gairebé triplica el nombre de contractacions i el sector de l'hoteleria els quadruplica. Posant esment en el nombre total de contractes es veu clarament que les dades son positives i que que el nou model ha pogut absorbir els llocs de feina destruïts i que per tant és econòmicament sostenible.

⁵⁵ Servei d'ocupació de les Illes Balears (SOIB). Conselleria de Treball, Comerç i Indústria. Govern de les Illes Balears.

CONCLUSIÓ.

El fenòmen turístic, viscut a les nostres illes, especialment a Mallorca, que va transformar el paisatge de les nostres costes, amb un model basat en el "sol i platja" que no s'aturava a pensar si destruïa el paisatge, perquè els beneficis econòmics que donava ho justificaven sobradament, indubtablement va suposar una revolució en la forma de vida de les illes. És un fet que se va concentrar domés a les zones costaneres de l'illa, i que va haver de venir molta mà d'obra de la península perquè els treballadors d'aquí no bastaven per cobrir les necessitats. Tampoc podem deixar de banda que l'interior hi havia un teixit industrial productiu que donava feina estable als seus habitants.

Per tant, no tenien la necessitat de deixar la feina segura a prop del seu lloc de residència. Provablement aquestes, entre d'altres varen ser les causes de que l'interior de l'illa en quedés al marge, però també de que no se despoblàs i a la vegada se mantinguessin el paisatge i la idiosincràsia de la zona de Mallorca que hem estodiat en aquest treball.

Els canvis en les motivacions dels visitants o turistes, sumats als canvis econòmics que hem descrit, han obert les portes a un nou model de turisme que s'ha anat implantant a ritme mallorquí, poc a poc, però que pensam que ha vengut per quedar-se i que li queda molt de recorregut. El caràcter dels habitants del municipi és reservat i tot i que reben de molt bon grat tots els visitants, encara no acaben de veure tot el potencial de negoci que té aquest tipus de turisme.

El municipi té tots els elements necessaris per créixer, moltes instal·lacions infrautilitzades que només s'han de potenciar, però també hem detectat, parlant amb els actors que ara mateix hi prenen part, que falta coordinació per fomentar accions comunes que beneficiaran a tots els emprenedors que ja són experimentats i aquells que s'afegeixin a promoure iniciatives per treure profit d'aquest nou model.

BIBLIOGRAFIA

- Aguiló, C. y Pérez de Mendional, J. A. (1995): Cent anys de cinema a les illes. Palma, Sa Nostra. Obra Social i Cultural.
- Ajuntament de Selva
- ARM, Prot.not. Francesc Canyet, C-166, f.29
- ACM, Prot. not. Bernat Olives, num. 14.544, f. 54.
- ACM, Pergamins, num. 13.456.
- Barceló i Pons, Bartomeu (2000): *Historia del turisme a Mallorca*, Treballs de la Societat Catalana de Geografia.
- Bestard Bartomeu. Cronista Oficial de Palma. 23 d'octubre de 2011. Crònica de Antaño. *La Sociedad Mallorquina de Amigos del País*. Diario de Mallorca.
- Conferencia de las Naciones Unidas para el Medio Ambiente y el Desarrollo. Río de Janeiro (junio 1992)
- Enseñat, Juan Bautista (1854-1922). 1900. Guide illustré des Îles Baléares. Palma de Mallorca J. Tous, Éditeur*
- Federació de Muntanyisme i Escalada*
- Federació Balear de Ciclisme.*
- Font: Parc Etnològic de Caimari – Guia de Visita.

Forcades Juan, Alejandro. Roselló Rausell, José Antonio. (2002) *Situación actual y perspectivas de la industria en las Illes Balears. Bases para una contribución a la reflexión sobre su futuro. Cambra de Comerç i Cercle d'Economia de Mallorca.* Frau, Joan. (25 de set. 2010) *La catedral sin techo cumple un siglo. Diario de Mallorca.*

Galceran-Uyà, Pere. Despuig y Dameto, Antonio (1745-1813)
<http://www.mcnbiografias.com>

Galmés Riera, A. (1984). *Pequeña Historia de "Aires de Montanya" contada por los demás. Palma de Mallorca. Pàg 12-14*

Gran Enciclopèdia de Mallorca. Vol XVI. Pag 86

Gran Enciclopèdia de Mallorca. Vol. XVI. Pàg. 91

Gran Enciclopèdia Catalana

Història de l'Arxiduc. Any Arxiduc Lluís Salvador. Consell de Mallorca.net

Horrach Estarellas, Biel (2009) *La Balearización. Mallorca, el laboratorio de experimentación del turismo y su manifestación en el Litoral* pàg 18-19. *Revista Iberoamericana de Urbanismo*, 1 Setembre 2009, núm. 2, p. 17-33.

Joan Rotger Seguí. *President de l'Agrupació Aires de Muntanya*

Julio Alcaide Inchausti y Pablo Alcaide Guindo, *Magnitudes Económicas Provinciales. Años 1985 a 1999. Fundación de las Cajas de Ahorros Confederadas (FUNCAS), Departamento de Estadística Regional.*

Llibre del Fets. Cap 113

Moscari. *Enciclopedia. Cat*

Ordinas i Marcé, Gabriel-Gaita Socias, Maria de la Mar-Crespí Gómez, Marina-Mancomunitat del Raiguer; *Guia Patrimonial del Raiguer; (2007)*

Ordinas i Marcé. 2001. *Selva. Guia dels pobles de Mallorca.* Ed. Hora Nova. Palma

Org. Mundial del Turismo.1993 X Asamblea General en Bali (Indonesia)

Pedra en Sec i Senderisme. Consell Insular de Mallorca

Roselló Vaquer, Ramon-Alberti Albertí,Jaume (2004):*Història de Selva,pàg. 19*

Roselló Vaquer, Ramon. *Història de Biniamar (2000).*

Ruiz Collado J. L.. *El impacto económico en la Isla del cicloturismo supera los 150 millones. Ultima Hora Palma | 09/10/2015*

Sbert,C.M.2001:*El cinema a les Balears des de 1896.*Palma,Documenta Balear

Salvà i Tomàs, Pere Antoni (2005) *Turisme i canvi a l'espai de les Illes Balears*

Valero i Martí, Gaspar (2007) *Conèixer la part forana: Selva i Caimari.* Grup Segall –Caires Culturals.Biblioteca Pública de Palma Can Sales.

Vidal, M; *Las minas de carbón del Raiguer dejaron de funcionar hace veinte años. Diario Ultima Hora: 10/08/2012*

Vives, A. (2005): *Història del Foment del Turisme de Mallorca (1905-2005).* Palma, Foment del Turisme de Mallorca.

Servei d'ocupació de les Illes Balears (SOIB). Conselleria de Treball, Comerç i Indústria. Govern de les Illes Balears.

<https://ca.wikipedia.org>

<http://www.serradetrabantana.net>